

Юрый Маліцкі / Yury Malitski

Нацыянальная акадэмія навук Беларусі /

National Academy of Sciences of Belarus

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1315-5178>

e-mail: sp-sm@mail.ru

АКТУАЛІЗАЦЫЯ ПРАГМАТЫЧНАЙ ІНТЭНЦЫІ МОЎЦЫ Ў ГУТАРКОВЫМ МАЎЛЕННІ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ГАВОРАК ПАЎНОЧНА-ЗАХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ І ЯЕ ПАГРАНІЧЧА)

Actualization of the pragmatic intent of speaker in colloquial speech (based on the speech of north-western Belarus and its border)

Aktualizacja pragmatycznej intencji mówcy w mowie potocznej (na materiale gwar północno-zachodniej Białorusi i jej pogranicza)

Пытанні даследавання моўнага феномена прагматыкі моўных адзінак у апошнія некалькі дзесяцігоддзяў трывала занялі месца сярод найбольш актуальных праблем сучаснай лінгвістыкі і сумежных дысцыплін. Актуальнасць такіх даследаванняў выклікана як тэарэтычна-навуковай, так і практычнай значнасцю пытання. Асабліва зараз, у эпоху інфармацыйнага грамадства, вывучэнне моўных адзінак, здольных не толькі перадаваць інфармацыю, але і перадаваць неабходныя эмоцыі адрасанта маўлення адрасату (ці адрасатам) маўлення, уплываючы на іх уласныя эмоцыі і пачуцці і фарміруючы або карэктуючы такім чынам іх карціну свету, мае асаблівае значэнне.

Калі разглядаць выключна навуковы аспект, то прагматыка як феномен увасаблення эмоцый, пачуццяў, а таксама вынікаў суб'ектыўнай кваліфікацыйнай дзейнасці чалавека ў канкрэтных моўных формах, вывучаецца на самых розных узроўнях моўнай сістэмы. На этапе зараджэння тэорыі прагматычнай намінацыі, у апошнія дзесяцігоддзі ХХ ст., пераважная большасць падыходаў да вызначэння і апісання праблемы прагматыкі адзінак маўлення характарызаваліся выключна экстралінгвістычным пунктам погляду на прыроду адпаведнага зместу: з'ява экспрэсіўнасці ўспрымалася як вынік уздзеяння псіхалагічных, сацыяльных і іншых фактараў, што спадарожнічаюць працэсу маўлення. Між тым, акалічнасці камунікацыйнага працэсу выступаюць толькі перадумовай узнікнення экспрэсіўнасці, і яны ніяк не могуць разглядацца ў якасці аб'ектыўных моўных крытэрыяў наяўнасці прагматычнай маркіраванасці выказвання.

Варта адзначыць, што да апошняга часу разгляд сродкаў эксплікацыі прагматычнага значэння (у тых рэдкіх выпадках, калі ён усё ж праводзіўся) абмяжоўваўся толькі апісаннем фармальных асаблівасцей у межах уласна слова. Аднак, як паказваюць нашы назіранні, экспрэсіўны змест валодае настолькі арыгінальным характарам, што яго знешні моўны бок часам можа рэалізоўвацца і на іншым узроўні – узроўні спалучальнасных магчымасцей слова.

Лінгвістычная літаратура, прысвечаная вывучэнню феномена прагматыкі, як правіла, звязвае фармальныя паказчыкі адпаведнага зместу пераважна з лексічным і семантычным узроўнямі мовы. Паводле даследчыкаў, на лексічным узроўні прагматычная семантика слова фармалізуецца за кошт словаўтваральных элементаў. На семантычным – за кошт зместавай матываванасці, якая знаходзіць адлюстраванне ў рознага кшталту пераносах значэння. Фактычна, сцвярджаецца, што формы рэалізацыі прагматыкі лексічнай адзінкі сканцэнтраваны ў межах уласна слова. Гэта цалкам справядліва, але пры адной умове: калі прагема разглядаецца непасрэдна – як слоўнікавая адзінка па-за межамі камунікатыўнага працэсу. Між тым, аналіз аспектаў прагматычнага словаўжывання з улікам яго камунікатыўных мэт дае падставы гаварыць пра больш шырокае кола сродкаў, якія афармляюць прагматычную інтэнцыю моўцы, а таксама ствараюць прагматычны кантэкст выказвання.

У сувязі з феноменам моўнай прагматыкі ў навуковай літаратуры выкарыстоўваецца тэрмін экспрэсія. Пры гэтым паняцці “прагматыка” і “экспрэсія” часта ўжываюцца ў якасці абсалютных сінонімаў, што з’яўляецца прынцыповай памылкай. З’ява моўнай экспрэсіі выступае ў якасці аднаго са складнікаў прагматычнага зместу, але не атаясамліваецца з ім. Разуменне экспрэсіі звязана з паняццем інтэнсіўнасці. На ўвазе маецца вельмі высокая альбо, наадварот, вельмі нізкая ступень праяўлення пэўнай рэальнай прыкметы. Найбольш распаўсюджаным з’яўляецца выпадак, калі рэалізуецца значэнне менавіта высокай ступені праяўлення з’явы. Менавіта ў такім значэнні мы і будзем выкарыстоўваць тэрміны “экспрэсія” і “экспрэсіўнасць” у артыкуле. Другі складнік феномена моўнай прагматыкі – з’ява эмацыйнай ацэнкі – у сваю чаргу звязана з каштоўнасным стаўленнем моўцы да аб’екта намінацыі.

На экстралінгвістычным узроўні эмацыянальная ацэнка прадстаўляе сабой меркаванне суб’екта (індывидуальнага або калектыўнага) аб каштоўнасці аб’екта, якое праяўляецца не як лагічнае суджэнне, а як адчуванне, пачуццё, эмоцыя моўцы [Лукьянова 1986: 45].

Дыялектнае маўленне ў поўнай меры належыць да неафіцыйна-гутарковай сферы і знаходзіцца па-за межамі моўнага стандарту. Як паказваюць назіранні, такія ўмовы спрыяюць актывізацыі шырокага кола нерэгулярных фармальных сродкаў, да якіх звяртаецца моўца, рэалізуючы свае камунікатыўныя мэты. Аналіз спосабаў актуалізацыі

прагматычнай інтэнцыі моўцы падаецца асабліва цікавым і плённым ва ўмовах складанай моўнай сітуацыі, у акалічнасцях якой, акрамя рэгулярных для дадзенай камунікатыўнай сістэмы сродкаў, у працэсе зносін актыўна задзейнічаны сродкі сумежных моў. У гэтай сувязі тэрыторыя паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча, дзе сумежнічаюць арэалы распаўсюджання беларускай, польскай і літоўскай моў, з'яўляецца надзвычай цікавай з даследчыцкага пункту погляду. У якасці крыніцы матэрыялу мы абралі *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча* [Слоўнік... 1979–1986, I–IV] (СПЗБ) як найбольш поўнае і грунтоўнае лексікаграфічнае выданне, прысвечанае гэтаму рэгіёну.

Умовы неафіцыйнай камунікацыі, а таксама пазамоўныя – побытавыя, міжасабовыя і сацыяльныя – акалічнасці зносін падштурхоўваюць моўцу шукаць дзейсныя (новыя, арыгінальныя) сродкі ўвасаблення кваліфікатыўнай або эмацыійнай інтэнцыі. Такі пастаянны пошук новых форм лагічна “выводзіць” моўную свядомасць за межы ўласна слова. Пры такім падыходзе фармальнае рэалізацыя суб'ектыўнага фактару маўлення адбываецца ў іншым аспекце – на ўзроўні спалучальнасных магчымасцей слова.

Як унутраны (псіхічны) стан чалавека выяўляецца фізіялагічна, так і “ўнутраныя станы” (значэнні) элементаў тэксту выяўляюцца ў іх сінтаксічных паводзінах [Колшанский 1980: 24–25].

Увага да механізмаў актуалізацыі прагматычнага зместу лексічных адзінак падаецца цалкам лагічнай з улікам меркавання знакамітага швейцарскага лінгвіста Шарля Балі, які сцвярджаў, што слова без актуалізатара існуе ў абстракцыі, а ў маўленчай плыні, у зносінах паміж людзьмі, яно нязменна суправаджаецца актуалізуючымі сродкамі [Балли 1961]. Выявіць іх склад і характар, вызначыць іх актуальную камунікатыўную спецыфіку ў абставінах складанай моўнай сітуацыі – мэта нашай работы.

Актуалізуючымі сродкамі (актуалізатарамі) мы называем моўныя формы, якія аб'ектыўваюць змест, узмацняюць і падкрэсліваюць семантычны патэнцыял слоў і выказаў. Агульны прынцып іх функцыянавання заключаецца ў тым, што ў складзе выказвання прагматычная адзінка выкарыстоўваецца ў комплексе з пэўным словам або канструкцыяй. Іх задача – узмацніць, падкрэсліць або вылучыць змест названай прагемы. Паводле назіранняў, у межах гэтага комплекса актуалізуючая канструкцыя можа быць звязана або са знешнім бокам прагемы – яе гукавой абалонкай, або з унутраным бокам – зместавымі характарыстыкамі слова.

Сувязь актуалізатара са знешняй формай прагматычна маркіраванага слова, як правіла, засноўваецца на прыёме паўтору. У маўленчай практыцы гэты прыём найбольш пашыраны і ўніверсальны. Самы распаўсюджаны выпадак гэта падваенне аднолькавых ці сугучных

каранёвых марфем, якое фармалізуецца праз розныя адзінкі выказвання – найчасцей, назоўнікі і дзеясловы ў межах іх сінтаксічных функцый. Напрыклад, *Ляйда ты, што ты ляйдзіш!* (*ляйда* ‘пляткар, балбатун’); *Махлак махлячыў* (*махлак* ‘ашуканец’); *Марматун мармоча ўнос* (*марматун* ‘мармытун’) і г. д. Універсальнасць паўтору як сродку актуалізацыі прагматычнага зместу можа рэалізоўвацца як у дачыненні да самой прагмемы, так і ў межах актуалізатара: *Баба сакоча і сакоча, такая ўжо сакатуха!* (*сакатаць* ‘балбатаць’); *Во клунда гэта – клундзіць і клундзіць* (*клунда* ‘хто сварлівы і бурклівы’) і г. д. Падваенне моўнага знака павышае эмацыйны патэнцыял канструкцыі “прагмама+актуалізатар” – па-першае, за кошт паўтору пэўных гукаспалучэнняў, што на ўзроўні моўнага пачуцця ўспрымаюцца як прагматычны маркер (*ляйда – ляйдзіш, махлак – махлячыў* і інш.), па-другое, за кошт указання на працягласць, шматразовасць дзеяння і, адпаведна, на яго суб’ектыўную надакучлівасць і, як вынік, непажаданасць. Разнавіднасцю прыёма паўтору, заснаванага на сувязі са знешняй формай прагмемы, з’яўляецца выкарыстанне актуалізатара аноматапеічнага паходжання, часам таксама падвоенага: *Дылда ідзе – дыл-дыл* (*дылда* ‘касалапы, крываногі чалавек’). Варта адзначыць, што шматлікія сугучныя эмацыйна-ацэначныя адзінкі з гукаспалучэннем *ды-* (*дылда, дымба, дында* і пад.), паводле *СПЗБ*, маюць літоўскае паходжанне. Гэтае і іншыя падобныя гукаспалучэнні моўная свядомасць носьбіта беларускай мовы інтуітыўна ўспрымае як эмацыйна маркіраваныя, у выніку чаго яны з’яўляюцца запатрабаванымі ў эмацыйна афарбаваным дыскурсе. У сувязі з вышэйсказаным дарэчы будзе згадаць выпадкі моўнай гульні, заснаванай на сугучнасці запазычанага слова (каранёвай марфемы) і актуалізатараў беларускага паходжання: *Мална ты, дос табе малоць языком; Прышла гэто мална, малола, малола столькі часу адабрала; От мална, і меліш языком* (*мална* ‘той, хто многа гаворыць’; *malna* літ. ‘той, хто многа гаворыць’). Дадзены прыклад ілюструе выпадак узаемадзеяння запазычанага моўнага элемента з мясцовым. Дзейнічаючы ў рамках апісанай парадыгмы пошуку сугучнага элемента выказвання, моўца інтуітыўна шукае адпаведную мясцовую моўную форму для актуалізацыі прагматычнага зместу адзінкі з цьмянай этымалогіяй, але выразным ацэначным зместам. У выніку, узнікае актуалізуючая канструкцыя, якая за кошт гукавога паўтору падкрэслівае прагматычную нагрузку адпаведнай лексічнай адзінкі і ўсяго выказвання. Такі прынцып фарміравання прагматычнага выказвання з’яўляецца характэрным для дадзенага рэгіёна як памежнага і шматмоўнага. Адзначым, што актуалізацыя прагматычнага зместу з апорай на знешнюю форму слова характэрная пераважна для адзінак з эмацыйна-ацэначным значэннем.

Актуалізацыя прагматычнага зместу, заснаваная на сувязі з унутранай формай прагмемы, мае адносіны да зместавых характарыстык адзінкі. Пры гэтым сэнсавыя адносіны паміж актуалізатарам і адпавед-

ным прагматычным словам можа выражацца ў межах наступных значэнняў.

➤ **Супрацьпастаўленне.** Яго прынцып заключаецца ў прамым супастаўленні аб'екта намінацыі (рэальнай з'явы або дзеяння) з вобразам гэтай самай з'явы (або дзеяння) у яе адпаведнасці пэўнаму стандарту. У дачыненні да дзеяння гэта можа выглядаць наступным чынам: *Ёрзаць, а не рабіць можаш (ёрзаць 'рабіць абы-як'); Кот скварку куця, куця, а не есь, а куця, скуцоў скварку (куцяць 'доўга перажоўваць што-н.');* *Парасяты не ядуць, а пурзоляца (пурзоліца 'неахотна есці')* і г. д. У дачыненні да з'явы (у дадзеным выпадку – асобы): *Пубуўня ты, а не чалавек! (пубуўня 'гультай')*. Такі спосаб актуалізацыі прагматычнага зместу характэрны для эмацыйна-ацэначных слоў. У пераважнай большасці яны рэалізуюць значэнне дэфектнасці дзеяння або з'явы, якія так ці інакш не адпавядаюць пэўнай суб'ектыўнай або аб'ектыўнай норме. У моўным аспекце актуалізатар, як правіла, звязваецца з прагмемай пры дапамозе сінтаксічнай канструкцыі са злучнікамі *а* і часціцай *не*.

➤ **Тлумачэнне.** Яго прынцып заключаецца ў тым, што актуалізатар непасрэдна раскрывае змест прагмемы, называючы падставы кваліфікацыйнага меркавання моўцы: *Ах ты пустыня, брэшаш абышто! (пустыня 'ілгун');* *Смэрда ты – бакі гразныя! (смэрда 'хто неахайны');* *Усё піхтэляць дзіцям: і ежнае, і адзежнае, і грошы (піхтэліць 'аддаваць усё');* *От пумпара якая – усё ёй не так (пумпара 'хто бурклівы')* і інш. У большай ступені такі тып сувязі актуалізатара з прагмемай характэрны для эмацыйна-ацэначных назоўнікаў. У асобных выпадках такім спосабам у маўленні можа актуалізавацца экспрэсіўнае значэнне: *Во зліў, так зліў. Пераліў наскрозь (зліць 'моцна прамачыць (пра дождж)')* і інш. Апошні прыклад прадстаўляе асаблівую цікавасць: папершае, ён ілюструе выпадак актуалізацыі названым спосабам дзеяслова-экспрэсіва, што з'яўляецца дастаткова рэдкай з'явай; па-другое, ён дэманструе выпадак падваення самой прагмемы, побач з выкарыстаннем актуалізатара; па-трэцяе, мы можам назіраць, як у ролі актуалізатара экспрэсіўнага дзеяслова можа выступаць асобны сказ.

➤ **Выніковасць.** Прынцып сувязі актуалізатара з прагмемай у дадзеным выпадку заключаецца ў падкрэсліванні высокай выніковай значнасці дзеяння. Часам яна выражаецца непасрэдна: *Ён ей так зажверыў – нос разбіў (зажверыць 'ударыць, стукнуць');* *І калі збабаню калом па пасцелі, аш рэха ідзець, а чорт і ня ўцякаіць, толька блішчыць (збабаніць 'ударыць, стукнуць');* *Перавёў дзягай, аш след астаўся (перавесці 'моцна ўдарыць чым-н.')* і інш. Часам – апасродкавана, праз эмоцыю, якая можа перадавацца пры дапамозе вобразнага ўстойлівага звароту ці слова з адпаведным значэннем: *Столькі людзей нашышкаецца ў аўтобус – не прадыхнеш (нашышкаца 'набіцца');* *Грат садануў, хоць грабі лапатай (садануць 'раптоўна выпасці ў вялікай колькасці')* і інш.

➤ **Вылучэнне.** Яго прынцып заключаецца ў фарміраванні моўнымі сродкамі вылучальных адносін да аб'екта намінацыі. Такое вылучэнне, як правіла, носіць негатыўнае адценне, што фарміруецца за кошт рэалізацыі значэння грэбавання, знявагі і г. д., што дасягаецца фарміраваннем вобраза зборнасці і, як вынік, адчужанасці (займеннікі кшталту *нейкі, гэtki* і г. д.): *Прышоў да іх некi кадаўбянік (кадаўбянік 'няўдалы чалавек, які мае загану')*; *Наварыла ты нейкай кісляціны (кісляціна 'надта кіслая страва')*; *Выбралі гэtkую дзяндзеру! (дзяндзера 'няўклюда, недарэка, расцяпа')* і інш. Да вылучальных адносін, з пэўным дапушчэннем, можна аднесці і пашыраныя выпадкі актуалізацыі прагматычнага зместу за кошт лексічных формул, у аснове якіх ляжыць інверсія: *Манюка ён. От жа ж і манюка ты!*; *Навалач ты, прэч адсюль!*; *Напузырылася я, цяпер магу ня есці да раніцы, а таксама От крывежына нішчасная, некуды папёрся! (крывежына 'хто крывы')* і інш.

У якасці найбольш пашыранага сродку актуалізацыі прагматыкі лексічных адзінак у гутарковым маўленні можна вылучыць прыём паўтору ў разнастайных яго варыяцыях. Ён можа выступаць як у якасці самастойнага сродку падкрэслівання і ўзмацнення адпаведнага зместу, так і ў якасці дапаможнага сродку ў межах актуалізуючай канструкцыі. Найбольш арыгінальнымі варыянтамі гутарковай рэалізацыі гэтага прыёму, на наш погляд, падаюцца выпадкі спалучэння беларускіх і запазычаных моўных элементаў на падставе іх сугучнасці: *Прышла гэто мална, малола, малола столькі часу адабрала; От мална, і меліш языком (мална 'той, хто многа гаворыць'; мална літ. 'той, хто многа гаворыць')*. А таксама нешматлікія выпадкі дывергентнай рэдуплікацыі, калі моўца з мэтай актуалізацыі прагматыкі выказвання нібыта рыфмуе асобныя словы, змяняючы знешняе аблічча слова ці слоў з захаваннем яго/іх значэння: *Усё піхтэляць дзіцям: і ежнае, і адзежнае, і грошы (піхтэліць 'аддаваць усё')*.

Варта адзначыць, што "паводзіны" прагматычнага слова на ўзроўні спалучальнасных магчымасцей з'яўляюцца бадай адзіным аб'ектыўным сродкам праверкі таго, наколькі лексема валодае прагматычным зместам. Асабліва гэта актуальна для рэгіянальных камунікатыўных сістэм, у межах якіх незвычайная, парадаксальная знешняя форма слова не заўсёды з'яўляецца паказчыкам наяўнасці прагматычнага зместу, як гэта адбываецца ў літаратурнай мове.

Экзатычная, а таму экспрэсіўная на слых носьбіта літаратурнай мовы дыялектная лексіка асэнсоўваецца як незвычайная менавіта на фоне літаратурнай мовы, г. зн. па-за той рэальнай сістэмай лексічных сувязей, адносін, у якіх жыве рэальнае дыялектнае слова [Кулікова 1985: 13].

У рэгіянальных лексікаграфічных выданнях слоўнікавая дэфініцыя, а таксама прынятая сістэма сэнсава-стылістычных памет не заўсёды адэкватна адлюстроўваюць наяўнасць і характар прагматычнага зместу ў семантыцы слова. Так, напрыклад, дзеяслоў *мадзгануць*, па-

водле СПЗБ, згодна з адпаведнай паметай, валодае экспрэсіўным значэннем (*мадзгануць* экспр. 'моцна ўдарыць'). Аднак прыведзены ілюстрацыйны прыклад – *Паставіла нагу, ён не хацеў, але мадзгануў шчоткай добра* – кажа аб адваротным. Відавочна, што дзеяслоў *мадзгануць*, зыходзячы з прыведзенай слоўнікавай ілюстрацыі, рэалізуе значэнне звычайнага ўдару, без семантычных прыкмет інтэнсіўнасці, энергетычнай насычанасці і да т. п. Іншымі словамі, ён абазначае звычайны ўдар, а не моцны, як гэта заяўлена ў дэфініцыі. На гэта ўказвае прыслоўе *добра* (у значэнні 'моцна'), ужытае з мэтай узмацнення намінальнага сэнсу адзінкі, які, паводле суб'ектыўнага адчування носьбіта гаворкі, не рэалізуе зместу, адпаведнага яго камунікатыўным мэтам.

Такім чынам, рэгіянальныя гаворкі з'яўляюцца прыдатнай сферай для фарміравання сістэмы спосабаў моўнай рэалізацыі экспрэсіўнага і эмацыйна-ацэначнага зместу як на ўзроўні ўласна лексемы, так і на ўзроўні ўсяго выказвання. Назіранні дазваляюць вылучыць кола сродкаў актуалізацыі прагматычнага значэння, якія падкрэсліваюць яго і ствараюць такім чынам адпаведны кантэкст выказвання. Асобныя з гэтых спосабаў з'яўляюцца арыгінальнымі і характэрнымі толькі для дадзенай камунікатыўнай сістэмы. Іх матывацыя і асаблівасці ўжывання абумоўлены ў тым ліку і міжмоўнымі кантактамі носьбітаў гаворака, што, паводле назіранняў, істотна пашырае арсенал моўных форм, якія выконваюць названую функцыю ў штодзённай камунікацыі. Найбольш запатрабаванымі варыянтамі актуалізацыі прагматычнай інтэнцыі моўцы, паводле прааналізаванага матэрыялу, з'яўляюцца прыёмы каранёвага паўтору, а таксама выпадкі моўнай гульні, заснаваныя на знешнім падабенстве разнамоўных лексічных элементаў. Пашыраны таксама спосаб актуалізацыі прагматыкі выказвання за кошт спецыяльных сінтаксічных канструкцый, якія ў тым ці іншым выглядзе аб'ектывную сэнс канкрэтнай прагматычнай лексемы.

Літаратура

- Balli Šarl'. 1961. *Francuzskaâ stilistika*. Per. s franc. Moskva: Izd-vo inostr. lit. [Балли Шарль. 1961. *Французская стилистика*. Пер. с франц. Москва: Изд-во иностр. лит.].
- Kolšanskij Gennadij. 1980. *Kontekstnaâ semantika*. Moskva: Nauka [Колшанский Геннадий. 1980. *Контекстная семантика*. Москва: Наука].
- Kulikova Irina. 1985. *Ėkspressivnoe i emocional'noe v dialektnom slove (na materiale SLOVARA BRÂNSKIH GOVOROV)*. V: *Brânskie govory: Dialektnoe slovo i aspekty ego izučeniâ: Sbornik statej*: 12–21 [Куликова Ирина. 1985. *Экспрессивное и эмоциональное в диалектном слове (на материале СЛОВАРЯ БРЯНСКИХ ГОВОРОВ)*. В: *Брянские говоры: Диалектное слово и аспекты его изучения: Сборник статей*: 12 – 21].
- Luk'ânova Nina. 1986. *Ėkspressivnaâ leksika razgovornogo upotrebleniâ (problemy semantiki)*. Novosibirsk: Nauka [Лукьянова Нина. 1986. *Экспрессивная лексика разговорного употребления (проблемы семантики)*. Новосибирск: Наука].
- Sloŭnik belaruskich gavorak rajnočna-zahodnâj Belarusi i âe pagraničča u râci tamah*. 1979–1986. Red. Ū.F. Mackevič. Minsk: Navuka i tèhnika [Слоўнік беларускіх

гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча ў пяці тамах. 1979–1986.
Рэд. Ю.Ф. Мацкевіч. Мінск: Навука і тэхніка].

ABSTRACT: Until recently, in the study of the pragmatic means of language, linguists' research interest has been focused mainly on units of the lexical level. Meanwhile, in the real flow of speech (in communication between people in everyday and professional situations) the word is invariably accompanied by means that actualize its content, emphasize and strengthen it, highlighting it against other contents. Thus, there are important elements beyond the actual lexical level of language. Exploring ways to actualize pragmatic content in conversational communication is a new and promising area of linguistic research. The analysis of the formal side of the actualization of the corresponding intention of the speaker seems especially interesting and fruitful in a multilingual situation, so the dialects of North-Western Belarus and its border are extremely interesting from a research point of view.

KEYWORDS: linguistic pragmatics, expressive meaning, emotional and evaluative meaning, colloquial speech, dialectal speech.

STRESZCZENIE: Do niedawna w badaniach nad pragmatycznymi środkami języka zainteresowanie lingwistów koncentrowało się głównie na jednostkach poziomu leksykalnego. Tymczasem w realnej konwersacji (w komunikacji między ludźmi w sytuacjach codziennych i zawodowych) słowo niezmiennie towarzyszą środki, które aktualizują jego treść, podkreślają i wzmacniają, wyróżniając na tle innych treści oraz powodując wykraczanie poza rzeczywisty poziom leksykalny języka. Badanie sposobów aktualizacji treści pragmatycznych w komunikacji konwersacyjnej jest nowym i obiecującym obszarem badań językowych. Analiza formalnej strony aktualizacji odpowiedniej intencji mówcy wydaje się szczególnie interesująca i owocna w sytuacji wielojęzycznej, więc gwary północno-zachodniej Białorusi i jej pogranicza są niezwykle interesujące z naukowego punktu widzenia.

SŁOWA KLUCZOWE: pragmatyka językowa, znaczenie ekspresyjne, znaczenie emocjonalne i oceniające, mowa potoczna, mowa dialektalna.

РЭЗІЮМЭ: Да апошняга часу пры вывучэнні прагматычных сродкаў мовы даследчыцкая цікавасць лінгвістаў была скіраваная пераважна на адзінкі лексічнага ўзроўню. Між тым, у рэальнай маўленчай плыні (у зносінах паміж людзьмі ў побытавых і прафесійных сітуацыях) слова нязменна суправаджаецца сродкамі, што актуалізуюць яго змест, падкрэсліваюць і ўзмацняюць яго, вылучаючы на фоне іншых зместаў. Такім чынам, адбываецца выхад за межы ўласна лексічнага ўроўню мовы. Вывучэнне спосабаў актуалізацыі прагматычнага зместу ва ўмовах гутарковай камунікацыі з'яўляецца новым і перспектыўным напрамкам лінгвістычных даследаванняў. Аналіз фармальнага боку актуалізацыі адпаведнай інтэнцыі моўцы падаецца асабліва цікавым і плённым ва ўмовах шматмоўнай сітуацыі, таму гаворкі паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча з'яўляюцца надзвычай цікавымі з даследчыцкага пункту погляду.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: моўная прагматыка, экспрэсіўнае значэнне, эмацыйна-ацэначнае значэнне, гутарковае маўленне, дыялектнае маўленне.